

Harmat György

Dévaj, víg borongás a világ állapotján

ZALÁN TIBOR: VAKKACSA TOJÁSOK

Lehetetlen fel nem ismerni a bábjáték rokonságát azzal az elmélyült tevékenységgel, ahogy a gyerekek babáznak. A Stúdió „K” 17 éves felülieknek szóló előadásában ez akkor a legnyilvánvalóbb, amikor Versinyin alezredes pöttöm bábjfigurája két színész segítségével kriticiklizik a színről. A bábút és az apró gyermekjárművet egyszerre irányító figyelmes mozdulatok a babázó gyerek ihletett koncentrációját idézik. A gyermek-i játékoság áthatja e minden tekintetben felnőtt produkció, a *Vakkacsa tojások* valamennyi mozzanatát. A paródia műfajának előfeltétele az, hogy az alkotóművész hívja elő és mozgósítsa agyának, lelkének játékkésztségét. Zalán Tibor így tett, amikor munkába fogott a drámairodalom legjelesebb művei közül ötöt: az első részben Euripidész (*Elektra*), Shakespeare (*Othello*) és Molière (*Tartuffe*), a máso-

dikban pedig Csehov (*Három nővér*) és Ibsen (*A vakkacsa*) kerül terítékre.

Zalán játékos írói kedve nyelvi lelemények, sajátos „alkalmazások” tömegével hinti tele a párbeszédet, biztos, de nem zsarnoki kézzel vezetve így Fodor Tamás rendezőt az adekvát bábszenikái megoldások felé. *Elektra* (itt: Ellöktra) „kezdett büszkölni magában” – mondja Hannus Zoltán rapszódosza, mi pedig látjuk-halljuk, amint a Homonnai Katalin által életre keltett műkénéi királylány valóban „büszkül”, azaz dagad a bábkeble, fújtat, liheg-piheg. A kicsavart címek, beszélő nevek egy része telitalálat (Klütorisz, Velencei Dezső, *A vak kacsa*), más része erőltetett (*Kandalló*, Paganéni), de rendszerük következetes. A szöveg savát-borsát a pazarlóan adagolt pompás kínrímek, pánrímek, vakrímek, félrímek, rémrímek adják. Külön tanulmányt érdemelne az idézetek, utalások sokszínű hálója. A rangsort (az öt alapművön kívül) a *Hamlet* vezeti. Már rögtön az *Elektra*-változatban megjelenik a dán királyfi tragédiája, aláhúзва ezzel a két történet alapvető rokonságát. De akad itt szellemesen facsarintott Shakespeare-sonett („Az vagy nekem, mint testnek a tenyér”), Ady-szóhasználat („el-lovan”: *A ló kérdez*), sőt Jaminszky László-sanzonszöveg felhasználása is („Én mindig Moszkváról álmodom, / Nekem csak ő a Párizsom”). A paródia bevált eszközei közé tartozik az ismétlés, ezzel Zalán olykor túlzottan is él – például a *Három nővér* (egyébként pompás) „röviddel apa halála előtt” szófordulata, a Prozorov lányok gyermektelenségére tett utalás vagy Oresztész (itt: Órestész) athéni vonatra vonatkozó poénja esetében.

Hannus Zoltán, Nyakó Júlia
és Homonnai Katalin

Schiller Kata felvételei

Jelenet az előadásból

A formai-nyelvi lelemények mellett az író olykor jelentősebb átszabásokat is végrehajt a művek tartalmi szövetén. Nála például nem Jago a fő intrikus, hanem neje, Emília (itt: Emilícia), a shakespeare-i gonosz kitalátor pedig csak sodródó báb (!) mellette, egyetlen áldozatuk Desdemona lesz, a többiek életben maradnak. Tartuffe (itt: Kopasz Tüff) sem vesz rajta végül, mert az Orgon családtagok igényt tartanak (nemi) szolgálataira. Az igazságérzetünket leginkább simogató változtatás *A vadkacsán* esik: nem szegény, ártatlan Hedvig kap golyót a végén, hanem a pusztítóan tisztességmániás Gregers. A Zalán-féle átiratok mindemellett megtartják az eredeti művek lényegét, fő konfliktusait. A paródia megengedte társadalmi-nyelvi aktualitások hol találóak (tisztartó – tartótiszt), hol kevésbé („Monnyon le!”). Egészében véve kondenzált, költői szöveg ez a javából, szórakoztató, de nem könnyű feladvány. Ebbe a költészetbe olykor beleillik a vaskos trágárság, máskor kilóg belőle, öncélúnak hat. Ha gyakorisága nem is, jelenléte indokolt, hiszen e paródiák a szexualitás mint centrum köré szerveződnek. Shakespeare-i parafrázissal élve: szex az egész világ, és benne minden színdarab. Ez az öt kis mű egyik közös központi gondolata.

A karikatúraszobrokra emlékeztető bábok markánsan képviselik ezt, példa rá Élektra és Klütaimnézstra csupasz fél keble meg Tartuffe meredező fallosza. Karneváli trágárság ez, a színe mellett így mutatható meg a tragédiák visszaja is. Fodor Tamás és a Stúdió „K” hosszú évek gyerekelőadásai során alakították ki azt a báb-színházi nyelvet, melyet most felnőtt közegben működtetnek. A játsszók fekete öltözékben vannak, de cseppet sem rejtik, hogy mozzgatással-hanggal ők lelkesítik át a bábokat, melyeknek karakteres bumfordisága igencsak illik a paródiához, az elrajzolásához. Oresztész figurája először az őt alakító Nagypál Gábor vállán jelenik meg, majd a hóna alól kukucskál ki. A színész teste mint a báb játéktársa: remek ötlet, kár, hogy a rendező ezt a későbbiekben nem alkalmazza. Tökéletesek viszont a dísz-

letek: gyermekjátsszótérre transzponálódnak a drámák. A színészek nagy odaadással léptetik Élektra apró lábcskáit a hálón felfelé. Ez és egy domború pajzs adja ugyanis a görög história díszletét. Az *Othello* színpadán ugyanennek a pajzsnak a homorú oldala már piciny medence, játék hajók úsznak benne, s öngyújtó lobbantja lángra őket. A *Három nővér* színpadképének fő elemei gyerekkocsik, *A vadkacsa* színtere pedig babaház – utalva a *Nóra* eredeti címére – és képeskönyv egyszerre. A fantáziadús, több mint kitűnő díszletek és bábok Németh Ilona és Bodor Kata alkotó képzeletét dicsérik.

Spilák Lajos egyszemélyes zenekara a játékoság bravúros csimborasszója. Síppal, dobbal és (ha nádi hegedűvel nem is, de) bendzsóval, xilofonnal kíséri az előadást, előfordul, hogy szájában harmonika, kezében gitár, lábán csörgődob. A *Három nővér*ben beáll a színészek közé, visszafogott undoksággal ő adja Natasát (itt: Nanusi), majd úgy köt át Csehovról Ibsenre, hogy a *Moszkva-parti esték* pengetése Grieg *Peer Gynt*jévé alakul keze nyomán. A zeneszerző Spilák is tobzódik a mókás utalásokban Nino Rotától (*Romeo és Júlia*) Morricone westerndallamaiig és Bizet *Carmen*jéig. Egyöntetűen kiváló a színtársulat. Hannus Zoltán a rap-szódoszként megadott, a pátoszt visszájára fordító, ironikus alaphangot megtartja további szerepeiben is. Homonnai Katalin mint heves igazságérzetű, száraz Élektra és mint matróna Pernelle-né egyaránt remekel, Lovas Dániel rekedt-komikus dózseként, Vékes Csaba pasztell-komikus Olgaként emelkedik ki. Nyakó Júlia Klütaimnézstrától Másáig tehetségének egyébként viszonylag ritkán látható oldalát, a pajkos életetagséget csillogtathatja. Nagypál Gábor megejtő komolysággal viszi végig (Oresztészről Gregersig) ugyanazt a karikatúrát: ideges, értetlen, vonakodóan izgága. Mindig hasonló bábuja is: hosszúkas arcú, nagy fülű.

A Nagypál alakította figurák eredetiből kifordított neveibe Zalán beleszötte Kafka zseniális novellájából, *Az átváltozásból* Samsáét – ennek miéretté a befejezésben derül fény. Az egységes stílussal, játékmóddal, az utalásokkal, idézetekkel, Samsa alakjának vezérfonallá emelésével az előadás szépen prezentálja, reprezentálja a világirodalom összehangzását, folyamatosságát. A *Vadkacsa tojások* alcíme akár ez is lehetne: Pajzán-vidám bevezetés a világirodalomba.

Kafkánál Gregor Samsa „egy reggel... szörnyű féreggé változva találta magát ágyában”. Zalán Tibor Órestész Samsája azt közli: arra ébredt, hogy a világ el lett rontva. A szexualitás mellett ez a paródiasor másik vezérmotívuma. Ha eddig nem derült volna ki: a Stúdió „K” produkciója rendkívül mulatságos. Amennyiben ilyen dévaj kedvvel, szinte viháncolva lehet borongani az elrontott világ állapotján, az egyszerre vigasztaló és elgondolkodtató.

ZALÁN TIBOR: VAKKACSA TOJÁSOK (Stúdió „K”)

Báb és díszlet: Németh Ilona és Bodor Kata. Zene: Spilák Lajos. Rendező: Fodor Tamás.

Szereplők: Hannus Zoltán, Homonnai Katalin, Lovas Dániel, Nagypál Gábor, Nyakó Júlia, Spilák Lajos, Vékes Csaba.